

PARTIZANSKE ZVERI NA MAČKOVCU

22. 2. 1942 so v Iškem vintgarju pobili 43 ciganov (Klemenčič: Revol. god. Krim. str. 2)

Mačkovec je gozdnat odročen predel, na katerega se pride s severa iz Krvave Peči, z vzhoda z Roba, z juga z Bloške planote čez Lužarje, Narede in Mohorje. Na zahod strmo pada v sotesko Iške, na vzhodu pa v Robarsko dolino. Odročnost je bila torej zelo pripravna, da je območje pripadlo partizanom. Po tistih krajih in vaseh sta spomladi in poleti 1942 počenjala zločine Zdravko Prebil-Abi in Jože Kamnikar-Arti; že ^{22.}marca 1942 sta dala ustreliti in vreči v brezno na Mačkovcu osem italijanskih karabinjerjev, od koder se je eden rešil. Široko brezno so v začetku sedemdesetih let gozdarji zasuli z razžagano bukovino in kamenjem in čezenj naredili gozdno vleko. Abi in Arti sta sodelovala pri poboju šestnajstih Romov v Boncarju pri Sodražici 29. 5. 1942. V bližnjih Purkačah so partizani že 2. 11. 1941 ubili za domačim skednjem Toneta Leniča, očeta šestih otrok.

Proletarska udarna četa in dve četi Šerčerjevega bataljona so 10. 5. 1942 blizu tabora v Gabrju na Mačkovcu naletele na skupino Romov z dvema paroma konj. Obtožili so jih vohunstva in nekje na Mačkovcu deset pobili. V svojem glasilu *Krim* je Šerčerjev bataljon navedel: »Likvidirali smo tudi 56-člansko organizirano cigansko vohunsko in roparsko tolpo, ki je dalj časa ustrahovala prebivalstvo na našem ozemlju«. Kraj poboja ni naveden. Domnevno so pobiti Romi končali pometani po pobočju nad Iško, za križiščem ^{2D} ceste na Pragozdu, ki pride z Roba in se spušča v Iško. Tam blizu, ob enem od zgornjih ovinkov spuščajoče ceste proti Iški, so partizani junija 1942 v apnenici ubili Lojzeta Seljaka iz Lovranovega pri Sv. Trojici. Ko sem bil 8. 6. 1992 tam, so bili ob apnenici ostanki rož in sveč. Partizani so se pred pobojem z Romi zadržali v vasi Mohorje, kjer so dovolili, da so jim domačini dali hrano, neka Romka pa je na pragu Jernejčeve hiše igrala na kitaro, ob sebi pa je imela otroka. Takrat so bile v Mačkovcu pobite romske družine z otroki vred. Streljal jih je Zgonc (Mrzlak) iz Sela. Naj ob tem zapišem še to, kar so mi domačini povedali. Kmalu ob vhodu v Mačkovec od bloške strani, za križiščem Pragozd, so domačini v dolinici levo od ceste še nekaj časa po vojni videvali na žico obešene kosti nesrečnikov, ki so jih tam partizani obesili.

Po kapitulaciji Italije septembra 1943 so partizanske enote vse svoje sile usmerile v boj proti vaškim stražam, ki pa so bile nevesče bojevanja, saj to ni bil njihov cilj. Povzročili so tragedijo Turjaka in Grčaric.² Preživele vaške stražarje in četnike iz Grčaric so zaprli v Kočevju (konec septembra 758 mož) in v Ribnici (350 mož). Pridružili so jim vaške stražarje, ki so jih ujeli na Blokah ter v loški in cerkniški dolini. Partija je v Kočevju takoj po tako imenovanem Kočevskem zboru organizirala sodno farso (tako imenovani

kočevski proces) od 9. do 11. oktobra 1943, kjer je »obsodila« na smrt 16 kontrarevolucionarjev. Obsojence so 19. oktobra likvidirali v Mozlju. Sredi oktobra sta Franc Pirkovič-Čort in Marko Vrhunec po hitrem postopku poslala na morišče v Mozlju in Jelendolu več kot 300 ljudi. Zaradi nemške ofenzive (Nemci so prišli v Kočevje 24. oktobra) so partizani 54 jetnikov iz Grčaric odgnali v Medvedjekov gozd, kjer so jih v začetku novembra večino pobili. To grobišče je še vedno neodkrito. ³ Na TRAVNI GORI list 7.3

4. bataljon Tomšičeve brigade je 26. oktobra 1943 odgnal iz Ribnice 45 ujetnikov. Gnali so jih prek Lužarjev, nekje pred Mačkovcem pa jih je prevzela Loška brigada. ¹ Ujetnike so imeli zaprte pod Naredovim kozolcem v Mohorjah. Od tam so jih 27. oktobra odgnali v Mačkovec. Oseba, ki je bila priča poboju, je povedala, kako je France Repež z Dolenjega Jezera rekel Janezu Mestku: »Kaj to gonimo, kar tu jih pospravimo.« Rekel je tudi, da jih ne bodo streljali, saj bodo strelivo še potrebovali. Kasneje je bilo slišati izgovore, da jih niso streljali zato, da jih ne bi slišali Nemci, vendar domačini pravijo, da je bil to le izgovor. Repeža, ki je bil doma iz Dolenjega Jezera, so kasneje sami likvidirali, ker so se ga bali; Mestek, prav tako doma iz Dolenjega Jezera, pa je bil delomrznež, in je bil ubit pri Cajnarjih. Tam je s partizani pijančeval, mimo sta prišla dva domobranca iz Borovnice, ki sta šla k svojim družinam na obisk, naletela na njih ter vse pobila.

Ujetnikom so pod Tolstim vrhom dali v roke krampe in lopate ter jih v globeli pod cesto silili, naj si skopljejo jame. Ker tega niso hoteli početi, jih je France Repež začel pobijati z nožem. Rezal jim je vratove ter jih zabadal. Drugi so jih tolkli s krampi in lopatami. Priča Tone Krašovec iz Dolenjega Jezera pravi, da je bilo strašno mesarsko klanje, z vpitjem in hropenjem razmesarjenih in umirajočih ujetnikov. Nekaterim je v vsesplošnem morilskem vrtincu uspelo pobegniti. Priča pripoveduje, kako sta dva ujetnika začela bežati. Pogledal je proti drugemu stražarju in videl, kako se je obrnil vstran. Enako je storil sam. Videl je skočiti še enega. Ušel je tudi Debevec (Janežov) iz Begunj. Med ujetniki je Krašovec spoznal šest ljudi: nadučiteljja Vinka Skubica (r. 1907, očeta petih otrok) in Jožeta Ronka (r. 1881) iz Cerknice, brata Jožeta in Viktorja Šviglija iz Dolenjega Jezera, Ivana Krašno (r. 1889) iz Dolenje vasi, očeta treh otrok, hčer Ivanko (r. 1923) so leta 1942 partizani ubili na Križni gori, sin pa je zoglenel v skladišču goriva v Cerknici ob razpadu Jugoslavije, ter Jožeta Ponikvarja iz Cerknice, ki pa ga je rojaku Tonetu Meletu uspelo rešiti, zaradi česar je bil kasneje močno »zaznamovan«. Ta je rešil tudi Anico Obrezo iz Cerknice, ki zdaj živi v Kanadi. Ivan Ileršič pravi, da so bili ujetniki ogrnjeni z dekami in da so se pred pobojem pozdravili z nadučiteljem Skubičem. Preživel je tudi Jernej Telič iz Starega trga pri Ložu, ker se je potuhnil (pred nekaj leti je umrl v Argentini). Stražar ob poboju je bil tudi Jože Drenik iz Cerknice, pobijal je tudi Ludve

Bračičeva brigada (ki. 1982) str. 85-86

Zakrajšek (Blažičev) iz Cerknice (pred nekaj leti je umrl na Jesenicah), komandir Loške brigade pa je bil neki Gedžo.¹

Jam za pobite niso skopali, zvelkli so jih na tri kupe in pokrili z vejami. Ker so bili ubijalci zelo krvavi, so nekatere ubite slekli in se preoblekli. Nekaj kasneje so šli domačini po cesti in opazili, da je vsa krvava, zaradi česar so se obrnili. Nekaj nad cesto so imeli partizani barako, tik nad cesto pa je še danes vidno brezno, v katerem so bili še v začetku sedemdesetih let vidni ostanki pobitih. Ko so v začetku sedemdesetih let gozdni minerci tam delali gozdne vleke, je bilo na kraju morišča polno razmetanih kosti. Gozdarji so drevje podirali kar po kosteh, prek pa sta bili speljani tudi dve vleki.

Kdo so bili pobiti ujetniki? Po kapitulaciji Italije in po padcu postojank vaških straž v Begunjah, v Loški dolini, v Novi vasi in drugod tam okoli so partizani vse vodilne ljudi in tiste, ki so jih imeli terenci zaznamovane, odpeljali s tovornjaki v Kočevje in Ribnico. Tamkajšnje postojanke so se predale po obljubah partizanov, da ne bodo nikomur nič naredili. Mnogi od teh so bili pobiti v Jelendolu (Franc Rot iz Župenega, Alojz Matičič iz Begunj in Jože Vojska, komandant postojanke v Begunjah). Med njimi je bilo veliko starejših mož, očetov družin z več otroki, in tudi nekaj žensk.

Še nekaj drugih žrtev z Mačkovca: Jože Rot iz Župenega je bil star 54 let in oče petih otrok, Andrej Purkat z Gornjih Otav je bil oče sedmih otrok, Jože Štritof s Kranjč je imel tri otroke, Lojze Stražiščar iz Begunj je imel sedem otrok (njegov sin je dekanu Ipavcu pred slovesnostjo dal molitvenik, ki ga je oče imel pri sebi, ko je bil umorjen; kasneje pa mu ga je po pošti poslala neznana oseba), Anton Obreza iz Selščka, oče treh otrok, Janez Debevc, oče treh otrok, Anton Žnidaršič, oče štirih otrok, Janez Žnidaršič, oče štirih otrok, vsi trije iz Bezuljaka, Slavko Cimperman iz Topola, Janez Bonač, Vinko Hiti, Ivan Otoničar, Alojz Škof iz Dolenje vasi (r. 1900, oče treh otrok), brata France in Stanko Lah z Velikega Vrha, France Žurga z Studenca, Janez Baraga iz Fare, France Škrabec iz Nemške vasi, Lojze Turk iz Topola, Anton Car, Franc Ruparčič, oba iz Retij, Janez Rojc in Alojz Košir, oba s Hriba, Jože Zbačnik iz Malega Loga. Jože Škrlič iz Retij je bil privezan k smreki, klavec pa mu je rekel, da bo prišel na vrsto naslednji dan. Stražil ga je 16-letni sosed Jože Debeljak. Škrlič ga je prosil, naj ga odveže, nakar sta oba pobegnila in kasneje postala domobranca.

Na Mačkovcu je bila ubita tudi Ivana Zalar s Kranjč, 23-letno dekle, ki so ji Italijani leto prej ubili dva brata. Bila je služkinja v Ljubljani. Prišla je domov pomagat materi. Ker je imela v Ljubljani stvari, je šla ponje. Ko se je vrnila, sta čez nekaj dni v mraku prišla dva partizana in ji ukazala, naj gre z njima. Za spremstvo si je vzela sosedovo punčko Antonijo Korošec (bila je namreč že tema), kar sta partizana dovolila. Odgnala sta jo v vas Zalo pri Sv.

Vidu, kjer so jo v Joškovi hiši zasliševali. Osumili so jo, da je prišla domov zato, da je izdajala. Pozno ponoči so jo spustili in odšli sta domov. Naslednji dan sta partizana spet prišla in ji ukazala, da se pripravi in gre z njima. Ko je odhajala, je mati v joku vprašala, kam jo peljeta. Dobila je odgovor: »Ker jočete, že veste, kam gre!« Dva dni so jo imeli zaprto v Novi vasi, potem pa so jo z drugimi ubili v Mačkovcu. Njena sestra iz Raven na Blokah je kasneje od nekega partizana izvedela za grobišče na Mačkovcu. Odšli so tja, spremljal jih je Intihar (Jurmanov) iz Zavrha. Našli so jo pod smreko in jo prepoznali po obleki. Na njej je ležalo nekaj vej. Od nje je ostalo le okostje, le v spodnjem delu je bila še nekoliko ohranjena. V bližini je Jurmanov oče spoznal klobuk, v katerem je vedno hodil k maši k Sv. Vidu Jože Rot z Župenega. Ivankine kosti so pobrali v leseno krsto ter jo peš odnesli čez globel Iške, potem pa na vozu prepeljali na domače pokopališče v Otave. Ko je Rotova žena izvedela, kje leži njen mož, se je odpravljala, da bi ga tudi ona prepeljala na domače pokopališče, vendar ji je terenec Tone Rot iz Raven zagrozil, da jih bodo pobili, če bodo to naredili. To je povedal sin Jožeta Rota.¹

Dve brezni pri Bezuljaku

30. 10. 1994, po spominski slovesnosti na Mačkovcu, mi je Alojz Hiti iz Begunj povedal o žrtvah iz dveh brezen pri Bezuljaku. Že prej sem omenil, da je bil na Mačkovcu ubit tudi njegov 17-letni brat Vinko Hiti (r. 1926). V Mihčevo brezno so partizani vrgli štiri žrtve. Janez Zalar iz Bezuljaka je bil pri partizanih. Ker je hodil domov, so ga obdolžili, da izdaja, zaradi česar so ga vrgli v to brezno.

27. 7. 1942 je bila zelo viharna noč. Skupina partizanov je vdrla v Hitijevo hišo v Begunjah (kjer je bilo sedem otrok). Najprej so zvezali očeta, potem pa še brata Janeza (r. 1920), predsednika fantovskega odseka v Begunjah, in Franceta (r. 1924), najmlajši Vinko (ubit leto kasneje na Mačkovcu) je ušel. Janez se je pognal v beg. Ko so za njim streljali, je bil zadet v trebuh, nakar ga je nek partizan na sosednjem dvorišču šestkrat zabodel z bajonetom v vrat, tako da je v dvajsetih minutah izkrvavel. Franceta so odgnali v spodnji srajci v gozd Ržišče (proti Pokojišču) in ga po treh dneh (30. 7. 1942) vrgli v

Mihčevo brezno. Čez mesec ali dva je nek domačin ušel od partizanov in povedal o Francetovi usodi. Še isti teden so se fantje organizirali v vaško stražo. 30. 10. 1942 so odšli po Francetovo truplo ter ga potegnili iz 30 metrov globokega brezna. Na njem ni bilo znakov strelne rane. Ko so partizani sredi septembra napadli Begunje, so požgali več hiš, med njimi tudi Hitijevo, tako da je Francetovo truplo nekaj ur pred pokopom moralo ležati na parah na dvorišču.

Drugi dve žrtvi sta mati in hči z Dolenjih Otav. *KNAP TEREZIJA in PAVL*

Drugo brezno je v Vodiški dolini pri Bezuljaku. Po vojni so skrivači hodili tja po vodo. To so izvedeli partizani ter postavili zasedo. Ko sta nekega dne julija 1945 prišla tja po vodo Stanko Debevec iz Bezuljaka (oče petih otrok, najmlajša hči se mu je rodila dva meseca po smrti) in Andrej Kranjec iz Dobca (oče enega otroka), so ju ustrelili ter vrgli v brezno. 23. 10. 1994 so kosti Stanka Debevca pobrali ven ter jih pokopali na pokopališču v Bezuljaku. To so morali opraviti brez pogreba, ker žrtev nima ne državljanstva ne mrliškega lista. To je Slovenija danes!